

VOLBY PREZIDENTOV V ČECHÁCH A NA SLOVENSKU

PAVOL JUHÁS

Fakulta sociálnych vied, UCM v Trnave, Slovensko

Abstract in original language

Cieľom príspevku je skúmať, okolnosti zavedenia priamej voľby v oboch krajinách a ich právnu úpravu v ústave a príslušných zákonoch oboch krajín. Doterajšie slovenské skúsenosti budú konfrontované s očakávaniami zákonodarcu pri zavedení tejto formy voľby v Českej republike.

Key words in original language

prezident, voľby, priama voľba, prezidentské právomoci.

Abstract

The aim of the paper is to examine, the circumstances of setting of direct election in both countries and their legislation in Constitution and applicable laws. The Slovak experience will be confronted with the expectations of legislator in implementation of this form of elections in Czech republic.

Key words

president, elections, direct election, presidential powers.

Voľby predstavujú základný predpoklad demokracie. „V modernom schumpeterovskom poňatí už samotný fakt existencie pravidelných a súťaživých volieb rozhoduje o tom, či sa jedná o demokraciu alebo nie“ (Kubát, 2002, s. 268). To však samozrejme ešte nezaručuje existenciu demokracie na danom území. Dôležité je vnímať aj rôzne iné skutočnosti, ktoré sa odohrávajú medzi jednotlivými voľbami, a tiež či sú akceptované ich výsledky. S voľbami sa však stretávame nielen v demokraciách, ale aj v nedemokratických režimoch. „Svedčí to o tom, že voľby sú považované za najdôležitejší prostriedok ako legitimizovať získanie moci“ (Horváth, 2004, s. 1). Aj keď v nedemokratických režimoch samotné voľby nehrajú žiadnu reálnu úlohu, ich vládcovia si nedovolia tento inštitút ignorovať, pretože základný politický a právny kameň každého politického systému stanovia práve voľby, a to bez ohľadu na to, či sú slobodné, čiastočne slobodné, či neslobodné (Kubát, 2002).

Spôsob výberu hláv štátov vo svete

Inštitút hlavy štátu patrí k hlavným charakteristikám jednotlivých foriem vlády. Spôsob ustanovovania hlavy štátu do úradu patrí ku kľúčovým rozdielom medzi týmito formami vlády. „Podľa jednej štúdie cesty k moci v prípade stredovekých panovníkov zahŕňali

voľbu, menovanie panovníka, božskú voľbu, vojenské víťazstvo a rodovú legitimitu. V tradícii liberálnej demokracie je prvá z týchto ciest považovaná za najvhodnejšiu, ale je tolerovaná aj posledná možnosť“ (Coakley, 1998, s. 32). Jan Filip uvádza pre prezidentskú voľbu tri základné spôsoby a ich ďalšie kombinácie. „Obvyklá je v súčasnosti voľba priamo voličmi, jej nepriama forma cestou voliteľov kombinovaná s možnosťou voľby zákonodarným zborom (typickou krajinou je USA), voľba parlamentom, špeciálnym volebným orgánom (Nemecko, Taliansko; technicky to je však len obmena parlamentnej voľby), kombinácia oboch predchádzajúcich spôsobov (v Estónsku najskôr volí prezidenta parlament, ak neuspje tak je prezident volený Volebným kolégiom¹), alebo aj cestou ďalších kombinácií“ (Filip, 2008, s. 60). Orosz a Šimoničová uvádzajú, že v súčasnosti sú 4 základné formy ustanovenia hlavy štátu, a to:

- hlava štátu (monarcha) nastupuje do funkcie na základe dedičného práva, v ktorej zotrúva doživotne,
- hlava štátu (prezident) je volená na časovo obmedzené funkčné obdobie parlamentom,
- hlava štátu (prezident) je volená na časovo obmedzené funkčné obdobie ústavou stanoveným volebným kolégiom, na ktorom spravidla výrazne participuje (je jeho súčasťou) parlament, resp. jeho dolná snemovňa,
- hlava štátu (prezident) je volená na časovo obmedzené funkčné obdobie priamo občanmi (Orosz, Šimoničová, 1998)

V prípade následníctva je postup pri ustanovovaní do funkcie zaznamenaný v ústave danej krajiny, prípadne v inom zákone. Zvyčajne sa uprednostňuje prvorodenectvo, priama línia potomka, muži pred ženami. „Avšak v mnohých prípadoch môže byť následníctvo kvalifikačnou podmienkou, ktorá je dopĺňovaná voľbou“ (Coakley, 1998, s. 33). V súčasnosti sa tak volí napríklad malajzijský vládca, ktorý je vyberaný z ľudu na päť rokov dedičnými vládcami z deviatich malajzijských štátov (Coakley, 1998)

Pri voľbe hlavy štátu parlamentom možno tvrdiť, že takýto spôsob je v súlade „s klasickou koncepciou parlamentnej formy vlády“ (Kysela, 2006, s. 15). Aj keď v dnešnej dobe už mnoho krajín, napriek tomu, že ich radíme k tomuto typu vlády zaviedlo priamu voľbu prezidenta občanmi. Politizácia samotnej voľby je spôsobená tým, že parlamentné politické strany sú spravidla jedinými, kto môže navrhnovať kandidátov. Tým sa môže vytvoriť aj politická závislosť

¹ Volebné kolégium pre voľbu prezidenta v Estónsku tvoria poslanci parlamentu (Riigikogu) a miestnych samospráv územných samosprávnych jednotiek podľa počtu obyvateľov

hlavy štátu na stranách, ktoré ho navrhli a zvolili do funkcie, napriek tomu, že prezident by mal byť vo svojom úrade nadstranícky.

Typom nepriamej voľby je ustanovovanie hlavy štátu prostredníctvom špeciálneho volebného kolégia zostaveného špeciálne pre prezidentskú voľbu. V Európe sa takýto orgán vytvára v Nemecku, či Taliansku. V prípade Nemecka je pre voľbu vytvárané Spolkové zhromaždenie, v ktorom sa ku všetkým členom Spolkového snemu pridáva rovnaký počet delegátov volených snemami všetkých spolkových krajín. V Taliansku je prezident volený parlamentom na spoločnej schôdzi všetkých jeho členov. K nim sa pre prezidentskú voľbu pripájajú traja delegáti za každú oblasť, ktorí sú volení oblasťou radou.² Účelom tohto typu voľby prezidenta je zvýšiť jeho legitimitu oproti voľbe samotným parlamentom. Týmto spôsobom voľby tiež môžu svoje záujmy prezentovať zástupcovia členských štátov federácie. „V neposlednom rade takáto kreácia prezidenta zvýrazňuje jeho nezávislé postavenie od parlamentu a sprostredkovane tiež od vlády“ (Orosz, Šimuničová, 1998, s. 29). Ústavná zodpovednosť prezidenta vzídeného z voľby špeciálnym kolégiom je v zásade zhodná s prezidentom voleným parlamentom. Prezident nemá teda vo svojej funkcii politickú zodpovednosť za svoje akty a stíhaný môže byť jedine v prípade vlastizrady (Orosz, Šimuničová, 1998).

Priama voľba prezidenta občanmi je typickým spôsobom ustanovovania hlavy štátu pre prezidentské a poloprezidentské systémy.³ Avšak čoraz viac tento spôsob do svojich ústav zabudovávajú aj parlamentné republiky so snahou o zvýšenie legitimity, ktorú nepochybne priamo volený prezident má. Priama voľba je tak „po prijatí ústav tzv. postkomunistických štátov začiatkom 90-tych rokov na európskom kontinente najrozšírenejšou formou ustanovovania hlavy štátu“ (Orosz, Šimuničová, 1998, s. 31). V Európe sa s ústavným zakotvením priamej voľby hlavy štátu prvýkrát stretávame po 1. svetovej vojne v roku 1919 vo weimarskom Nemecku. „Občania Weimarskej republiky si však prvého prezidenta zvolili až o šesť rokov neskôr“ (Lebeda, 2008, s. 30), pretože prvý prezident Friedrich Ebert bol zvolený ešte nepriamo Národným zhromaždením pol roka pred schválením ústavy. Počas úradovania priamo voleného prezidenta Hindenburga kombinácia jeho silných právomocí a priamej voľby viedla až k pádu systému. Aj preto Nemecko po vojne prešlo späť k nepriamej voľbe a minimalizácii prezidentských právomocí. „Nemecko sa tak stalo jednou z mála krajín, ktoré prešli od priamej voľby k nepriamej, a zrejme jedinou, kde má táto zmena tak dlhé trvanie“ (Lebeda, 1998, s. 30). Avšak náznaky priamej voľby môžeme badať už počas II. francúzskej

² Jediného delegáta má údolie Aosty.

³ Ale aj v týchto režimoch bola dlho bežnou nepriama voľba. Priama voľba sa stala pre prezidentské režimy bežnou až v 20. storočí. (Bližšie Lebeda, 2008).

republiky. „Hlavu štátu mali voliť priamym spôsobom všetci Francúzi a Alžírčania mužského pohlavia na základe absolútnej väčšiny hlasov“ (Lebeda, 2008, s. 29). Ak by takáto väčšina nebola dosiahnutá, prezidenta by vyberalo Národné zhromaždenie z piatich najúspešnejších kandidátov. Avšak prvé takéto voľby vyhral Louis Napoléon Bonaparte so ziskom 74,1% hlasov, a keďže neskôr vyhlásil II. cisárstvo, tak priama voľba sa vo Francúzsku opätovne zaviedla až v roku 1962 (Lebeda, 2008).

Silný prezident by mal byť volený priamo, aby mal k výkonu svojej funkcie adekvátny zdroj legitimacy. To však platí najmä pre prezidentské a poloprezidentské systémy. V parlamentných systémoch, kde prezident plní väčšinou najmä reprezentatívne a integračné funkcie, si jeho postavenie nevyžaduje zdroj legitimacy od občanov. Je potrebné tiež poznamenať, že „nie všetci priamo volení prezidenti majú moc a nie všetci mocní prezidenti sú volení priamo“ (Coakley, 1998, s. 35). Ak však už má hlava štátu legitimitu od občanov, nie je to na škodu, pretože takto zvolený prezident „má všetky predpoklady pre samostatný a nadstranický výkon funkcie arbitra v ústavnom systéme“ (Orosz, Šimuničová, 1998, s. 33). Výhodou môže byť aj zvoliteľnosť prezidenta, keďže priamo volený prezident je zväčša zvolený najneskôr v druhom kole volieb, zatiaľ čo pri voľbe parlamentom, alebo na to určeným volebným kolégiom sa voľba aj viackrát opakuje. K úspešnému vykonávaniu funkcie prezidenta je pritom jeden z predpokladov aj hladký priebeh volieb (Orosz, Šimuničová, 1998).

V súčasnosti je pomer krajín s priamou a nepriamou voľbou výrazne v prospech priamej voľby. Z Analýzy volebných pravidiel prezidentských volieb v 142 krajinách sveta od Tomáša Lebedu vyplýva, že v 103 krajinách, čo je 72,5 % je prezident volený priamo. Z nich je až 40 na africkom kontinente. To znamená, že v Afrike takmer 90 % (88,9 %) krajín volí svojho prezidenta priamo. „Výrazná dominancia priamych prezidentských volieb nad nepriamymi je sčasti daná faktom, že viac než polovicu skúmaných krajín nie je možné považovať za slobodné“ (Lebeda, 2008, s. 32). Práve medzi nimi dominuje priama voľba.

Tabuľka 1: Prehľad počtu krajín s republikánskym zriadením podľa spôsobu voľby prezidenta

			spôsob volieb		celkom
			priamy	nepriamy	
kontinent	Afrika	počet	40	5	45
		%	88,9	11,1	100,0

Južná Amerika	počet	10	2	12
	%	83,3	16,7	100,0
Severná Amerika	počet	10	3	13
	%	76,9	23,1	100,0
Európa	počet	21	12	33
	%	63,0	37,0	100,0
Ázia	počet	20	12	32
	%	62,5	37,5	100,0
Oceánia	počet	2	5	7
	%	28,6	71,4	100,0
všetky krajiny	počet	103	39	142
	%	72,5	27,5	100,0

Zdroj: Lebeda, T.: Volební pravidla pro prezidentské volby. Komparativní analýza 142 zemí, s. 34.

Zavádzanie priamej voľby hlavy štátov Českej a Slovenskej republiky

Doteraz najvýznamnejšou ústavnou zmenou v politickom systéme Českej republiky v tomto volebnom období je bezpochyby zavedenie inštitútu priamej voľby prezidenta občanmi. Vzhľadom na to, že česká politická scéna sa priamo odvoláva na tradície prvej republiky, aj voľba prezidenta v podmienkach dvojkomorového parlamentu sa dlho zdala byť neprekonateľnou konštantou. Od roku 1918 až do roku 2008 si vždy české politické elity dokázali zvoliť svoju hlavu štátu. Napriek tomu, že spôsob nebol vždy úplne bezproblémový, výsledkom bola nakoniec väčšinová dohoda. Nedošlo tak k situácii ako na Slovensku po ukončení mandátu prvého prezidenta Michala Kováča, keď úrad hlavy štátu bol viac ako rok neobsadený. Pre pochopenie zmyslu zmeny ústavy je potrebné sledovať niektoré nie okrajové názory na túto problematiku za ostatných 10 rokov v spätnom pohľade. To, že sa nakoniec pristúpilo v českom zákonodarnom zbore na zmenu voľby hlavy štátu, nepredpokladali mnohé významné osobnosti z radov politológov, ústavných právnikov, či politických elít. Príkladom môže byť názor Jana Filipa, ktorý tvrdil, že „s ohľadom na ústavné tradície, kompetencie prezidenta a jeho úlohu v ústavnom systéme, nie je v súčasnosti zavedenie priamej voľby nutné“ (Filip, 2008, s. 61). Na Slovensku mediálne známy český politológ Jiří Pehe dokonca tvrdil, že „od roku 2004, kedy sa Česká republika stala členom Európskej únie je funkcia prezidenta mierne nadbytočná“ (Pehe, 2008). Podľa

neho sa skôr malo začať uvažovať o zjednodušení voľby prezidenta parlamentom a o obmedzení jeho ústavných právomocí v prospech vlády a premiéra. Dôvodom malo byť, že vtedajší stav robil z ústavného pohľadu viac problémov ako úžitku, najmä čo sa týkalo zahraničnej politiky a širokých prezidentských právomocí (Pehe, 2008). Najčastejšími argumentmi výhod nového spôsobu voľby prezidenta boli uvádzané:

- väčšia legitimita a silnejší mandát,
- prezident ako predstaviteľ väčšiny občanov,
- na rozdiel od parlamentnej voľby v priamej voľbe má šancu sa presadiť len silná a charizmatická osobnosť,
- zníženie prejavov partokratizmu,
- posilnenie prvkov priamej demokracie,
- odstránenie možného rizika nezvolenia hlavy štátu v parlamente (Šimíček, 2001).

Zavedenie priamej voľby prezidenta na Slovensku súviselo s reálnou neschopnosťou zvolenia prezidenta v Národnej rade Slovenskej republiky. Vtedajšia ústavná úprava voľby prezidenta totiž nepoznala znižovanie kvóra potrebného pre zvolenie kandidáta do úradu. Úspešná voľba si totiž v slovenských podmienkach vyžadovala získanie ústavnej väčšiny, teda 90 zo 150 poslancov. Táto väčšina však bola potrebná nielen v prvom kole, ale aj pre ďalšie kolo. Politická situácia v období blížiaceho sa konca funkčného obdobia prezidenta Michala Kováča, kedy nebolo možné nájsť vhodného kandidáta viedla opozíciu k snahe presadiť priamu voľbu prezidenta. To sa už novej koalícii po parlamentných voľbách v roku 1998, v ktorých to bola hlavná agenda týchto politických strán, podarilo a nového prezidenta Rudolfa Schustera si už zvolili priamo občania.

V prípade Českej republiky bola voľba Parlamentom ustanovená voľnejšie. Kvórum potrebné na zvolenie kandidáta za prezidenta sa postupne znižovalo a umožňovalo zvolenie prezidenta v neskorších kolách, aj keď to nebolo vždy jednoduché a jednoznačné. V prvom kole potreboval navrhnutý kandidát na zvolenie za prezidenta získať nadpolovičnú väčšinu všetkých poslancov aj nadpolovičnú väčšinu všetkých senátorov. Pokiaľ sa tak nestalo, tak do 14 dní sa muselo konať druhé kolo voľby. V ňom sa stretli tí dvaja kandidáti, ktorí získali v prvom kole voľby najviac hlasov v poslaneckej snemovni a v senáte. Ak sa stalo, že viacero kandidátov v jednej z komôr získalo rovnaký počet hlasov, tak do druhého kola postúpil ten kandidát, ktorý získal najviac hlasov sčítaných z oboch komôr. Aj v druhom kole potreboval kandidát na víťazstvo väčšinu hlasov v poslaneckej snemovni a väčšinu hlasov aj v senáte. Avšak už postačovala väčšina relatívna. Teda počítali sa len prítomní poslanci, alebo senátori. Rozdiel medzi prvým a druhým kolom však býval vo výsledkoch minimálny, nakoľko prezidentskej voľby sa zúčastňovali takmer

všetci poslanci aj senátori. Pokiaľ ani po druhom kole voľby nebol známy nový prezident, do 14 dní sa muselo uskutočniť kolo tretie. V ňom sa už výsledky počítali ako keby poslanecká snemovňa aj senát tvorili jeden volebný zbor, zatiaľ čo v prvých dvoch kolách hlasovali senátori aj poslanci oddelene. V treťom kole víťazil ten kandidát, ktorý získal nadpolovičnú väčšinu hlasov prítomných poslancov a senátorov. Ak však nebol víťaz voľby známy ani po treťom kole, konala sa úplne nová voľba s novými, alebo aj identickými kandidátmi na prezidenta.

Zmena ústavnej úpravy voľby hlavy štátu v Slovenskej republike upravila aj podmienky pre kandidátov na funkciu. Nezmenenou ostala podmienka štátneho občianstva a nemožnosť obsadiť funkciu prezidenta viac ako vo dvoch funkčných obdobiach po sebe a nutná je zvoliteľnosť za poslanca Národnej rady Slovenskej republiky. Zmenou prešla veková podmienka, ktorá bola zvýšená z pôvodných 35 na 40 rokov. Čo sa týka samotného podávania návrhov na kandidátov, tak návrh môže podať minimálne 15 poslancov. Prezidentského kandidáta môžu navrhnúť aj oprávnení voliči, a to priložením petície s minimálne 15 000 podpismi. " Práve táto ústavná úprava mala za následok pomerne vysoký počet podaných kandidátok v rokoch 1999 a 2004. V týchto rokoch sa o funkciu uchádzalo 10, respektíve 12 kandidátov. Pri ostatných voľbách v roku 2009 počet klesol na 7." (Horváth, Juhás, 2012, s. 117) V slovenských reáliách si aj silní stranícki kandidáti snažia zabezpečiť potrebný počet podpisov a v kampani následne vystupovať ako občianski kandidáti. "Toto môže viesť až k podobne absurdnej situácii ako pri voľbách v roku 2009, keď podpredsedníčka vtedy najsilnejšej pravicovej politickej strany SDKÚ-DS Iveta Radičová prezentovala svoju kandidatúru i samotnú kampaň ako občiansku." (Horváth, Juhás, 2012, s. 118) Návrh na kandidáta na funkciu hlavy štátu musí obsahovať:

- a) meno, priezvisko a akademický titul kandidáta,
- b) vek a rodné číslo kandidáta,
- c) povolanie kandidáta,
- d) adresu trvalého pobytu kandidáta,
- e) vyhlásenie kandidáta o tom, že súhlasí so svojou kandidatúrou a že spĺňa podmienky na zvolenie za prezidenta. (Zákon o spôsobe voľby prezidenta č. 46/1999 Z.z.)

Úpravy ohľadom kandidatúry a navrhovania kandidátov nastali aj v podmienkach Českej republiky. Ako jedna z podmienok naďalej ostáva voliteľnosť kandidáta do Senátu ČR, tým pádom veková hranica na úrovni 40 rokov. Zmenou neprešiel ani maximálny počet povolených funkčných období v rade za sebou, ktorý ostal na počte dvoch období. V predchádzajúcej úprave nemohli pri nepriamej voľbe prezidenta navrhovať kandidáta občania. Návrh kandidáta bol plne v kompetencii zboru voliteľov, a to v počte 10 senátorov, prípadne 10 poslancov. To však do značnej miery obmedzovalo Senát, v ktorom sa

musel nájsť rovnaký počet senátorov ako v prípade poslancov v Poslaneckej snemovni, napriek tomu, že ich počet je o viac než polovicu menší (stačilo im 5% členov oproti 12% členov v prípade Senátu ČR). Nová úprava zohľadnila aj tento fakt a kandidáta na prezidenta môže navrhnúť buď 20 poslancov, prípadne 10 senátorov. Opäť istú netradičnosť možno konštatovať pre možnosť podpísania viacerých kandidátnych návrhov. Táto možnosť bola v novom vykonávacom zákone o voľbe prezidenta upravená a "navrhujúci poslanci, navrhujúci senátori alebo navrhujúci občan môžu podať len jednu kandidátnu listinu." (Zákon o voľbe prezidenta republiky č. 275/2012 Sb.) Podľa novej úpravy môže kandidáta navrhnúť aj 50 000 občanov. Takto nastavenú hranicu podpisov občanov však považujem za príliš vysokú, nielen v porovnaní so Slovenskom, ale aj v porovnaní napr. s Poľskom, kde môže kandidáta navrhnúť 100 000 občanov, ale musí byť takto podporený každý kandidát. V pomere k oprávneným voličom, by aj v ČR určite stačil nižší počet podpisov občanov. Kandidátna listina rovnako ako v slovenskom prípade musí obsahovať: meno, priezvisko, vek, akademický titul, povolanie a trvalý pobyt kandidáta, rovnako tak aj jeho podpísaný súhlas s kandidatúrou. Okrem toho však kandidátna listina musí obsahovať aj "príslušnosť kandidáta k politickej strane alebo politickému hnutiu, alebo údaj, že kandidát nie je členom žiadnej politickej strany alebo politického hnutia," (Zákon o voľbe prezidenta republiky č. 275/2012 Sb.) ale taktiež potvrdenie o zriadení volebného účtu. (Bližšie § 24 Zákona o voľbe prezidenta republiky č. 275/2012 Sb.)

Zavádzanie priamej voľby hlavy štátu občanmi automaticky znamená aj iný prístup k samotnej volebnej kampani. Už sa nejedná len o presvedčenie časti zboru, ktorý sa na voľbe zúčastňuje, čo sa môže odhorávať aj prostredníctvom rôznych straníckych dohôd. Pri priamej voľbe dostáva šancu presadiť samotný kandidát pred všetkými oprávnenými voličmi. To dáva šancu na presadenie sa nezávislým kandidátom, ktorí sú silnými osobnosťami a dokážu sa presadiť v tvrdom predvolebnom boji. Do popredia sa tak dostáva samotná osobnosť kandidáta, jeho program a zámery pri výkone postu hlavy štátu. Na druhej strane reálne právomoci prezidenta mu neumožňujú v plnej miere presadiť jeho deklarované záväzky. Dokonca v prípade Slovenska prišlo k zásadnému obmedzeniu jeho reálnych rozhodovacích právomocí, najmä vo vzťahu k vláde, hoci legitimita jeho mandátu sa zavedením priamej voľby občanmi podstatne zvýšila. (Horváth, 2007, s. 71-75) Reálna skúsenosť však vraví o tom, že o úspechu, či neúspechu jednotlivých kandidátov do veľkej miery rozhoduje podpora významných politikých strán, ktoré stoja za jednotlivými (aj občianskymi) kandidátmi. Oficiálna časť prezidentskej volebnej kampane začína 15 dní pred začiatkom volieb. V prípade prezidentských volieb slovenská úprava pozná inštitút volebného moratória, a to 48 hodín pred začatím volieb. " Počas kampane má každý kandidát zabezpečený rovnaký prístup k hromadným informačným prostriedkom. Verejnoprávne médium je povinné vyčleniť po jednej hodine vysielacieho času pre kandidáta, maximálne však 10 hodín vysielacieho času pre celú kampaň. V prípade verejnoprávnych médií i súkromných vysielateľov platí povinnosť zabezpečiť pre všetkých kandidátov rovnaké podmienky nákupu

vysielacieho času a rovnaké cenové a platové podmienky." (Horváth, Juhás, 2012, s. 118)

Volebná kampaň v ČR začína 16 dní pred voľbou a končí rovnako ako na Slovensku 48 hodín pred zahájením voľby. Rozdielom oproti zákonnej úprave na Slovensku je čas poskytnutý kandidátom, keď v ČR je to 5 hodín v rozhlase a 5 v televízii rozdelených medzi kandidátov, zatiaľ čo na Slovensku je to maximálne hodina pre každého kandidáta, avšak spoločne pre kandidátov maximálne 10 hodín. Zhodný čas pre kandidátov je prisúdený pri úprave druhého kola voľby, rozdielna je však dĺžka volebnej kampane v takomto prípade. Na Slovensku sa kampaň začína vyhlásením výsledkov prvého kola voľby, v ČR sú to 4 dni pred jeho zahájením. V oboch prípadoch sa kampaň v druhom kole končí 48 hodín pred začatím voľby. Pre oba štáty platí podobná úprava týkajúca sa volebných prieskumov a agitácie v budovách volebných miestností a mimo času určeného na kampaň.

Obrovským rozdielom však ostáva suma, ktorú kandidáti môžu vynaložiť na kampaň. Zatiaľ, čo v ČR je táto suma stanovená na úrovni 40, resp. 50 miliónov (v prípade účasti na druhom kole), na Slovensku je suma povolená na hranici 132 775 eur, teda 4 milióny slovenských korún a jej porušenie je priamo ustanovené v zákone o voľbe prezidenta republiky sankciou vo výške desaťnásobku sumy, o ktorú bola prekročená najvyššia prípustná suma.

Voľba prezidenta prebieha v prípade Slovenskej republiky v priamych voľbách, tajným hlasovaním. Oprávneným voličom je každý občan, ktorý je oprávnený voliť do Národnej rady Slovenskej republiky a nachádza sa v deň volieb na území SR. Voľby vyhlasuje predseda parlamentu tak, aby sa prvé kolo volieb uskutočnilo najneskôr 60 dní pred uplynutím funkčného obdobia úradujúceho prezidenta. Voľba sa koná v určený deň od 7:00 do 22:00. Zákonná úprava pozná možnosť rozdelenia voľby do dvoch dní, táto zákonná úprava sa však v podmienkach Slovenskej republiky nevyužíva. V Českej republike je voľba upravená do dvoch dní, voliť sa dá aj zo zahraničia. Úprava termínu konania volieb je v ČR stanovená na konanie druhého kola minimálne 30 dní pred uplynutím funkčného obdobia prezidenta.

Prezidentom sa stáva ten kandidát, ktorý získa v prvom kole nadpolovičnú väčšinu platných hlasov oprávnených voličov. Pokiaľ, ani jeden z kandidátov nezíska potrebnú väčšinu, do 14 dní sa koná druhé kolo volieb. Do druhého kola postupujú dvaja kandidáti s najväčším počtom platných hlasov. Celkovým víťazom volieb sa stáva ten z nich, ktorý získa najväčší počet platných hlasov zúčastnených voličov. "Zaujímavosťou slovenskej prezidentskej voľby je poistka proti zvoleniu radikálneho kandidáta v prvom kole. Všeobecne vo svete ňou je samotné druhé kolo v prípade nedosiahnutia absolútnej väčšiny v prvom kole. V slovenskom prípade je posilnená a zaviedla ju vtedajšia vládna koalícia, aby zabránila prípadnému Mečiarovmu víťazstvu v prvom kole, nakoľko mal medzi voličmi veľkú podporu a disciplinovaný elektorát." (Horváth, Juhás, 2012, s. 119) Kandidát na prezidenta tak v prvom kole potrebuje

získať nadpolovičnú väčšinu všetkých oprávnených voličov, nielen zúčastnených. Tento výklad však aj medzi slovenskými ústavnými právnikmi vyvoláva viaceré pochybnosti o tom, koľko hlasov by stačilo kandidátovi v prvom kole volieb, kedy niektorí argumentujú postačujúcim ziskom nadpolovičnej väčšiny zúčastnených voličov. Rovnaký problém môže nastať v prípade českej priamej voľby, kedy ústava udáva zisk nadpolovičnej väčšiny platných hlasov oprávnených voličov. Avšak vykonávací zákon o voľbe prezidenta dopĺňa túto vetu o informáciu za čiarkou, teda voličov, ktorí sa zúčastnili volieb. Táto určitá nejednoznačnosť môže viesť k problémom, pri hraničných situáciách ziskov hlasov pri priamej voľbe prezidenta.

Zavedenie priamej voľby hlavy štátu upravilo aj pravidlá pri nástupe úspešného kandidáta do funkcie. Úspešný kandidát podľa predchádzajúcej úpravy skladal sľub do rúk predsedu Národnej rady Slovenskej republiky. Podľa novej úpravy "je to do rúk predsedu Ústavného súdu SR na poludnie v deň končiaceho sa mandátu predchádzajúceho prezidenta." (Horváth, Juhás, 2012, s. 119) Podobná úprava nastala aj v Českej republike, kedy prezident bude skladat' sľub na spoločnej schôdzi oboch komôr do rúk predsedu Senátu, na rozdiel od predchádzajúcej úpravy, podľa ktorej skladal tento sľub rovnako na spoločnej schôdzi oboch komôr do rúk predsedu Poslaneckej snemovne. Novelizáciami ústavy sa v podmienkach Slovenskej republiky upravila aj nejednoznačnosť výkladu týkajúca sa zvolenia a nástupu do funkcie. Aj na základe nálezu Ústavného súdu Slovenskej republiky môžeme tvrdiť je rozhodujúci dátum zloženia sľubu, nie deň zvolenia do funkcie. Rovnaká právna úprava platila aj v Českej republike a naďalej ostáva v platnosti podľa článku 55 Ústavy, ktorý jasne deklaruje začiatok funkčného obdobia dňom zloženia sľubu.

Zavádzanie priamej voľby v oboch krajinách bolo skôr otázkou zamedzenia možnosti nezvolenia prezidenta v parlamentoch a otázkou politického kapitálu, než snahy o zavedenie silnejšieho postu hlavy štátu. Rovnako ako na Slovensku, kde boli prezidentské právomoci po zavedení priamej voľby oslabené, dovoľm si tvrdiť, že podobná situácia nastala aj v Českej republike, kde sa so zavádzaním priamej voľby neuvažovalo o zavedení silnejšieho postavenia prezidenta v politickom systéme, skôr sa v odborných debatách uvažovalo o zoštíhlení prezidentských právomocí. V príspevku som sa nechcel venovať právomociam priamo zvolených prezidentov v oboch krajinách. Na toto hodnotenie bude určite dostatok času neskôr, keď už aj v Českej republike bude fungovať takto zvolený prezident, keďže výkon samotných prezidentských právomocí sa vždy do značnej miery odvádza aj od osoby, ktorá stojí v čele štátu a nesúvisí tak vždy len s ich explicitným vymedzením v ústave jednotlivých štátov. Skôr sa jednalo o priblíženie úpravy priamej voľby prezidenta v oboch krajinách, ktoré majú mnoho spoločných znakov, ale našli sme aj množstvo rozdielov, ktoré určite stoja za ďalšie preskúmanie. Jednou z nich je nezodpovednosť z výkonu funkcie prezidenta. Na rozdiel od slovenskej úpravy, kde prezident môže byť odvolaný z funkcie na základe ľudového hlasovania, česká právna úprava so zavedením priamej voľby prezidenta s takouto možnosťou

predčasného odvolania hlavy štátu z funkcie nepočíta. Otázka, ktorá sa však v Českej republike vynára ešte pred samotnou prvou priamou voľbou je, či skutočne zavedenie takto volenej hlavy štátu bolo správnym krokom. Prieskumy verejnej mienky ukazujú, že občania chcú priamu voľbu a účasť na nej bude ďaleko prevyšovať účasť na ostatných voľbách v podmienkach Českej republiky. Pochybné hlasy sa ozývajú z radov odbornej verejnosti, ktorej časť už dávno upozorňovala na zbytočnosť priamo voleného prezidenta, ale taktiež z radov samotných zákonodarcov. Momentálne môžeme len dúfať, že prenesením kompetencie zvoliť hlavu štátu z poslancov a senátorov na všetkých oprávnených voličov sa zo samotnej voľby stane namiesto súboja najslabších politických strán, súboj silných kandidátov, ktorí sa v úrade pokúsia presadiť svoje vízie a myšlienky v podmienkach oboch krajín.

Literature:

- Coakley, J.: Úloha hlavy štátu v súčasnej politice. In: Politologická revue, 1998, 5. roč., č. 1. ISSN 1211-0353.
- Filip, J.: K některým otázkám parlamentní volby prezidenta republiky. In Postavení prezidenta v ústavním systému České republiky, Brno : Masarykova univerzita, 2008, 236 s. ISBN 978-80-210-4520-0. s. 60-79.
- Horváth, P.: Politický systém Slovenskej republiky, Trnava: UCM, 2007, 137 s. ISBN 978-80-89220-84-7.
- Horváth, P.: Voľby a volebné systémy. In Slovenská politologická revue. 2004, 4. roč., č. 4, [online] [cit. 2012-3-10]. Dostupné na internete < www.revue.kpol.ff.ucm.sk/archiv/2004/4/horvath.pdf >. ISSN 1335-9096.
- Horváth, P., Juhás, P.: Zavádzanie priamej voľby na Slovensku a jeho dôsledky. In: Iuridica, Praha: Karolinum, 2012, 173 s., ISSN 0323-0619.
- Kubát, M.: Volby a volební systémy. In: Úvod do studia politické vědy, Praha: Eurolex Bohemia, 2002, 445 s. ISBN 80-86432-41-6
- Kysela, J.: Česká republika mezi poloprezidentským a parlamentním režimem? In Politologická revue, 2006, 13. roč., č. 1. ISSN 1211-0353.
- Lebeda, T.: Volební pravidla pro prezidentské volby. In Postavení hlavy štátu v parlamentních a poloprezidentských režimech: Česká republika v komparativní perspektivě. Praha : Dokořán, 2008, s. 27-61, ISBN 978-80-7363-179-6.
- Orosz, L., Šimuničová, K.: Prezident v ústavnem systéme Slovenskej republiky. Bratislava : VEDA, 1998, 140 s. ISBN 80-224-0546-9
- Pehe, J.: Jaká prezidentská reforma. 2008, [online] [cit. 2012-3-10] Dostupné na internete <<http://www.pehe.cz/Members/redaktor/jaka-prezidentska-reforma>>

- Šimíček, V.: Alternativa k navrhovaným způsobům volby prezidenta republiky. Politologický časopis, 2001, roč. 8, č. 4, s. 388-392. ISSN 1211-3247.
- Ústava České republiky
- Ústava Slovenskej republiky
- Zákon o spôsobe voľby prezidenta č. 46/1999 Z.z.
- Zákon o volbě prezidenta republiky č. 275/2012 Sb.

Contact – email
pavol.juhas@ucm.sk